

ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ OKAZІОНАЛІЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОРІЧЧЯ

Стишов О. А.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

У статті проведено детальний лінгвістичний аналіз особливостей словотворення авторських лексем в українськомовних масмедійному й інтернетному дискурсах першої чверті ХХІ століття. Матеріалом для цієї розвідки слугували понад 270 одиниць, одержаних методом суцільної вибірки. Переконливо доведено, що попередніми століттями індивідуально-авторські слова були здебільшого притаманні художньому дискурсові, а в означений період їх творення та вживання істотно активізувалося в масмедіа й інтернеті. Окреслено головні позамовні та внутрішньомовні чинники, що сприяли виникненню значної кількості різноструктурних okazіоналізмів.

Проаналізовано морфологічні й неморфологічні способи словотворення досліджуваних одиниць. Зауважено, що, як і в загальнонародній мові, істотно домінує морфологічний спосіб словотворення, однак у продукуванні okazіоналізмів у масмедійному й інтернетному дискурсах превалюють не афіксальні похідні утворення, а складні одиниці, деривовані основоскладанням (як чистим, так і із суфіксацією), юстапозицією, аббревіацією, телескопією. Засвідчено активізацію останніми роками творення авторських слів одним із неморфологічних способів – лексико-синтаксичним. У досліджених дискурсах децю менший обсяг слів сформовано афіксальними підспособами – суфіксальним, префіксальним, префіксально-суфіксальним. Виявлено, що продуктивними у творенні okazіоналізмів у медійній та інтернетній комунікації є суфікси *-ач*, *-л(о)*, *-ик*, *-изацій/-ізацій-*, *-ств(о)*, *-ува-*, *-и-*, а також суфіксоди *-маній-*, *-ман*, *-фоб*; непродуктивними – постпозитивні форманти *-ець*, *-іад(а)*, *-иц(е)*, *-изм/-ізм*, *-іст*, *-а-*. Серед префіксів високу активність демонструють лише два препозитивних форманти – *недо-* і *мега-*; непродуктивними виступають префікси *анти-*, *над-*, *міні-*, *роз-*, *спів-*, *псевдо-*. Помічено творення авторських одиниць на основі онімів, зокрема від прізвищ відомих осіб. Відзначено роль аналогії та асоціації під час деривації okazіоналізмів.

У статті почасти з'ясовано семантико-стилістичні особливості okazіоналізмів. Опрацьований матеріал дав підстави висновувати щодо переважання негативно оцінних утворень над позитивними. Акцентовано також на функційних особливостях okazіональних утворень. Установлено, що в текстах медіа та в інтернет-комунікації вони здебільшого виконують такі функції: номінативну, емотивну, експресивну, впливу, повернення уваги, когнітивну.

Ключові слова: okazіоналізм, авторські слова, масмедійний і інтернетний дискурси, словотворення, спосіб, фактор, функція мови.

Styshov O. A. Derivational features of occasionalisms in the Ukrainian language of the first quarter of the 21st century. The article provides a detailed linguistic analysis of the features of word formation of authorial lexemes in Ukrainian-language mass media and Internet discourses of the first quarter of the 21st century. The material for this study was more than 270 units selected by the method of continuous sampling. It is convincingly proven that in previous centuries, individually authorial words were mainly inherent in artistic discourse, and in the specified period their creation and use significantly intensified in the mass media and the Internet. The main extralinguistic and intralinguistic factors that contributed to the emergence of a significant number of multi-structured occasionalisms are identified.

Morphological and non-morphological ways of word formation of the studied units are analyzed. As in general in the entire Ukrainian language, the morphological way of word formation in occasionalisms is significantly dominant. However, in the production of occasionalisms in the mass media and Internet discourse, affixal derivatives prevail, not affixal ones, but complex units formed by composition (both pure and with suffixation), word formation, abbreviation, and telescoping. Also, in recent years, the creation of original words by one of the non-morphological methods – lexical-syntactic – has become more frequent. In the studied discourses, a somewhat smaller volume of words was formed by affixal sub-methods – suffixal, prefixal, prefixal-suffixal. It was found that the suffixes *-ach*, *-l(o)*, *-ik*, *-izacij/-izacij-*, *-stv(o)*, *-uva-*, *-i-* are active, as well as the suffixoids *-manij-*, *-man*, *-fob*. The postpositive formants *-ecь*, *-iad(a)*, *-იც(ე)*, *-izm/-izm*, *-ist*, *-a-* turned out to be unproductive. Among prefixes, only two prepositive formants – *nedo-* and *mega-* – show high activity. The prefixes *anti-*, *nad-*, *mini-*, *roz-*, *spiv-*, *psevdo-* are unproductive. The activation of the creation of authorial units based on onyms, in particular from the surnames of famous people, is evidenced. The article also mentions the role of analogy and associations during the derivation of occasionalisms.

In addition to the derivational characteristics of occasionalisms, their semantic and stylistic features are also partially noted. The studied material showed a significant advantage of negative-evaluative formations over positive ones. The emphasis is also placed on the functional features of occasional formations. It has been established that in

media texts and in Internet communication they mainly perform nominative, emotive, expressive, influential, attention-grabbing and cognitive functions.

Key words: *occasionalism, author's words, mass media and Internet discourses, word formation, method, factor, language function.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. На початку ХХІ сторіччя українська загальнонародна мова на лексико-семантичному рівні характеризується істотною динамікою. Кількісні та якісні зміни в ній зумовлені як соціальними, так і власне лінгвальними чинниками. Особливо переконливо креативність українців засвідчено в процесах творення загально-мовних й авторських неологізмів. Саме такі слова найбільше сприяють розвитку й збагаченню лексико-семантичної системи сучасної української мови. Помічено, що останніми роками істотно активізувалося творення okazіonalіzmів. Характерно, що в попередні сторіччя їх деривація була прерогативою художньо-белетристичного стилю, а в кінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя засвідчено інтенсивне збільшення кількості таких одиниць у ЗМІ та в інтернет-дискурсі. Адже останнім притаманний пошук і творення нетрафаретних слів та фразеологізмів з метою зацікавити респондентів, вплинути на них, переконати їх у чомусь, своєрідно схарактеризувати або й дати негативну оцінку, висміяти певну особу, явище, процес, висловити іронію та ін., щоб досягти поставлених комунікативних завдань. Тому процес okazіonalіzації в масмедійному й інтернетному дискурсах названого періоду можна вважати явищем закономірним і виправданим. Тим і цікаві okazіonalіzми мовцям та лінгвістам, оскільки вони, на відміну від стандартних «сухих», тобто нейтральних, слів, незвично, емоційно, експресивно, образно, нерідко влучно й дотепно номінують певну особу, реалію, явище, процес, дію чи стан. Вони відбивають особливості світобачення авторів матеріалів. За своєю природою, призначенням і використанням авторські слова бувають різними: то як одноденки, то як номінації, що активно функціонують протягом певного, хоч і нетривалого часового зрізу та становлять інтерес для громадян. Попри вагомі досягнення в студіюванні названої проблематики як в Україні, так і в зарубіжжі, нині залишається ще не розв'язаною низка питань і моментів, зокрема щодо особливостей творення, структури, семантики, тлумачення, функцій, стилістичного використання, прагматики, лексикографічного опрацювання та ін. okazіonalіzmів, виникнення яких істотно активізувалося на початку ХХІ сторіччя. Тому вважаємо, що назване питання в українській мові цього періоду є **актуальним**, потребує постійного більш виваженого та ґрунтовнішого розгляду, оскільки корпус таких одиниць постійно зростає й урізноманітнюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми десятиріччями засвідчено значне зростання інтересу мовознавців до вивчення особливостей okazіonalіzmів. Дослідженню індивідуально-авторських слів у різних функційних різновидах української мови присвячено значну кількість праць лінгвістів, зокрема таких, як: О. Тараненко, Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, Н. Клименко, А. Загнітко,

Є. Карпіловська, М. Навальна, Г. Сюта, А. Нелюба, Л. Кислюк, Т. Юрченко, Т. Стасюк, О. Турчак, В. Максимчук, М. Бойчук, К. Ленець, О. Тодор, О. Попкова, С. Митко та ін. У зарубіжній лінгвістиці названу проблему студіювали Б. Шиманек, Д. Тодорова, В. Бонджолова, У. Сокольська, А. Літак, А. Лерер, Л. Бауер, Дж. Алгео, В. Лі, Дж. Сімпсон, Е. Маттіелло та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Мета цієї розвідки – виявити та проаналізувати особливості словотворення різноструктурних okazіonalіzmів на матеріалі масмедійного й інтернетного дискурсів української мови початку ХХІ століття. Завдання статті: 1) окреслити основні позамовні та внутрішньомовні фактори, які посприяли виникненню й активному використанню таких одиниць у названих дискурсах; 2) виявити способи словотворення нових авторських слів; 3) почасті висвітлити стилістичні особливості okazіonalіzmів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активізація продукування та функціонування okazіonalіzmів в українській мові першої чверті ХХІ сторіччя зумовлена, на нашу думку, підвищенням лінгвокреативності громадян й зрослим соціальним запитом на такі одиниці. Значне збільшення чисельності індивідуально-авторських слів спричинене передусім низкою **екстралінгвальних** чинників, як-от: 1) перехід світової спільноти до інформаційної доби з потужним впливом інтернету, масмедіа й телефонії в усіх галузях діяльності людей, який постійно зростає; 2) стрімкість науково-технічного прогресу, особливо штучного інтелекту; 3) істотний вплив глобалізації, тобто зростання та зміцнення міжнетичних і особистих контактів, зокрема в царині політики, економіки, науки, техніки, навчання й освіти, спорту, культури, туризму тощо; 4) соціально-політична та соціально-економічна трансформація українського суспільства, розбудова незалежної України та вибір нею європейського шляху розвитку після Помаранчевої революції, а особливо після Революції гідності, та відкритість сучасного українського суспільства для різноманітних міжнародних зв'язків; 5) коронавірусна інфекція COVID-19 внесла свою лепту в поживлення мовотворчості, особливо сприяла виникненню значного числа жартовливих, іронічних і зневажливих авторських неологізмів; 6) російська агресія і гібридна війна посприяли переходу більшості журналістів-медійників та інтернет-користувачів на спілкування українською мовою, а відповідно посилення креативних мовних інтенцій, що засвідчено в активізації творення й функціонування переважно негативно оцінних okazіonalіzmів на позначення ворогів і зрадників; 7) піднесення соціального престижу рідної мови, безперечно, сприяли розширенню її комунікативних функцій, оновленню її мовно-стилістичного ресурсу; 8) загальна розкутість, демократизація та лібералізація суспільства характеризується не лише

свободою в поведінці жителів України, а й особливостями творення та використання мовних засобів; 9) зростання рівня освіченості й інтелектуалізації журналістів і більшості громадян України; 10) зміна мовних смаків і моди в сучасній українській лінгвостільності; 11) активізація мовної гри в масмедіа та в інтернет-дискурсі та ін. Зростанню чисельності *оказіоналізмів*, безперечно, сприяли й *інтралінгвальні* фактори: 1) системність мови, що ґрунтується на взаємозалежності її елементів; 2) надання переваги експресивним мовним одиницям, якими і є авторські новотвори; 3) прагнення до новизни, свіжості, неординарності; 4) відродження й утвердження питомих структурних особливостей української мови, дещо нівельованих у радянську добу; 5) тенденція до інтеграції елементів мови, що переконливо засвідчена в творенні авторських неолексем на основі словосполучень і почасти речень; 6) принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; 7) дія аналогічних тенденцій.

Зібраний і простудійований значний корпус *оказіоналізмів* переконливо засвідчив істотну продуктивність їх творення за допомогою морфологічного способу дери́вації. Характерна особливість масмедійного й інтернетного дискурсів – домінування різноманітних складних авторських утворень у межах названого способу. Це продукування аналізованих одиниць основоскладанням (композицією), словоскладанням, телескопією, аббревіацією. У процесі дери́вації таких *оказіоналізмів* бере участь повна або усічена питома чи запозичена основа. Цікаво, що під час творення інших загальнонародних слів домінують афіксальні способи дери́вації.

Проаналізований значний масив різноманітних за структурою та семантикою складних *оказіоналізмів* засвідчив, що серед них переважають іменникові й прикметникові композити. Характерно, що більшість таких одиниць утворено чистим основоскладанням, внутрішня форма яких є здебільшого прозорою, пор.: *жінокосприйняття*, *вакцинодипломатія*, *владобізнес*, *гуморовірус* тощо, напр.: «**Владобізнес**» свою корупційну антидержавну природу тут демонструє особливо яскраво. В «ДНР-ЛНР» видобувають вугілля, перевозять через лінію розмежування в материкову Україну і продають за «кروتдамською ціною», себто в рази дорожче, ніж воно мало б коштувати. Представники «**владобізнесу**» кладуть собі в кишені грубі гроші, а державний бюджет України спустошується (tyzhden.ua/Columns/50/185336). Також виявлено різновид *оказіональних* слів, утворених аналізованим способом, але за моделлю *іменник + інтерфікс о + усічена форма дієслова*, пор.: *книголов*, *гриболов*, *фейкомет* («особа чи масмедіа або інтернет-джерело, які розповсюджують завідомо неправдиву інформацію»), *ризикрад*, *шоколадолов*, *фейкороб* та ін., напр.: Головна російська зброя – **фейкомети**. Країна агресор, яка десятиками років вибудувала армію пропагандистів, які щосекунди створюють *фейки* про прекрасне життя в «руському міру» і все таке задля зомбування своїх громадян, почала сама себе боятись (ratusha.lviv.ua). **Фейкороби** не врахували, що слова на ієрмії пишуться та читаються

справа наліво, а не навпаки (UKR.NET > ☆ Кумедні новини).

Помітно зростає продуктивність утворень за названою моделлю, але з кінцевим вербативом *падати* в усіченій формі **-пад**, пор.: *літакопад*, *курсопад*, *прайсопад* («значне зниження цін»), *контентопад* («масове зниження якості або кількості контенту в соціальних мережах»), *відставкопад*, *травмопад*, *щорсопад* («падіння пам'ятника Щорсові») та ін., напр.: **Відставкопад**: *кого із тренерів УПЛ можуть звільнити першим* (заголовок статті) (Спорт.ua > Спорт > Футбол > Новини футболу).

Помітну продуктивність виявляє твірна основа **крипт-** від колишнього жаргонізму, який уже перейшов у розмовне мовлення, – *крипта* («криптовалюта»), пор.: *криптосвіт*, *криптобійня*, *криптобитва*, *криptomаразм* тощо, напр.: **Криptomаразм 2024: Найдивніші моменти року** (UKR.NET > ☆ Кумедні новини).

Активно творяться авторські слова «на злобу дня», тобто пов'язані з російсько-українською війною: *дронкахи*, *дронпад*, *оркопад*, *рашофюрер*, *шахедобійка*, *ворогознавство*, *орденопросець* та ін. Учасники медійного й інтернетного дискурсів не просто продукують *оказіональні* одиниці – вони гнучко пристосовують їх і свою мову до конкретної ситуації, коригують стратегії та беруть до уваги реакції співрозмовника.

Характерно, що деякі з аналізованих *оказіоналізмів* відбивають сучасну тенденцію до колоквиалізації, – очевидно, або вони постали в розмовному мовленні й перенесені в медійний й інтернетний дискурс, або виникли в названнях середовища із настановою під розмовність: *стіномаз*, *дураковалання*, *козломордий* (зневажл. «росіянин»), *лаптефюрер/лаптенфюрер* («В. Путін»), *хитрозадий* та ін. Як бачимо, частина з таких утворень є виявом дії тенденції до вульгаризації в медіа- й інтернет-дискурсі. Змішане, або комбіноване, словотворення, тобто поєднання питомих та запозичених основ в *оказіоналізмах*, також виступає ознакою сьогодення, пор.: *руханкомен*, *водобрейк*, *рейтингомір*, *сміхойога*, *криптостолиця* тощо, напр.: У 2017 році **криптостолицею** світу став американський Нью-Йорк, також у трійці лідерів – Куала-Лумпур і Сингапур. Про це свідчать дослідження Міжнародної децентралізованої асоціації криптовалют і блокчейну (IDACB) (www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=68892).

Значно менша частина *оказіоналізмів*-композицій, дери́вована основоскладанням із суфіксацією, на зразок: *ворогошукацтво*, *залужножерка*, *перемогобісся*, *слугонародний*, *страсноп'ятницький*, *дахозносний* та ін. напр.: [Ярослав Юрчишин, фракція «Голос»]: «*Костін свій, «слугонародний*». Ну, і ще людина Єрмака, це один солдат президента. Але тут і певний ризик: *Костін* не ноуейм а-ля Симоненко. Може, це й власну гру почати, як свого часу *Рябошапка* та *Венедіктова*» (РС, 27.07, 2022, 13:31); *Емоція драйву та жаги смаку, що зароджується при перегляді, досягає своєї кульмінації, коли споживач відчуває дахозносний смак снєків «Gonzo»* (mmr.ua> ves-spektr-emocij-lyubiteliv-gonzo-v-novomuroliku). Авторське слово *дахозносний* має потужний

стилістичний заряд, оскільки утворене від розмовного фразеологізму *зносити дах*, який, крім номінативного значення 'викликає сильні почуття, емоції, задоволення; бути чудовим, неперевершеним', містить значний емоційно-експресивний складник.

Серед способів творення складних okazіоналізмів у досліджуваних дискурсах нині помічено активізацію юкстапозиції. Це місткі й стилістично марковані одиниці як позитивно, так і негативно оцінні, на зразок: *диво-кохання*, *чудо-ялинка*, *зомбі-читач*, *леді-кітч*, *країна-мародер*, *русосвин-садист*, *репер-кримнашист* та ін., напр.: *росія – країна-мародер*, яка системно грабує своїх сусідів (armyinform.com.ua/2022/05/14). Варто відзначити наростання продуктивності компонентів, які актуальні в сучасному українському соціумі, тобто виникли «на злобу дня», зокрема: **держжава-** (*держжава-мафія*, *держжава-фашист*, *держжава-терорист*, *держжава-зло*, *держжава-помилка*), **горе** (*горе-бізнесюк*, *горе-крадій*, *горе-грабіжник*, *горе-спортсменка*, *горе-паркувальник*), **людина** (*людина-символ*, *людина-хорообрість*, *людина-вечірка*), напр.: [Президент України В. Зеленський]: «Не можуть бути нормами такі війни, як зараз веде Росія проти України. Це **держжава-фашист**. **Держжава-терорист**. **Держжава-зло**. Держжава, що заслуговує на законне й справедливе ставлення світу – ставлення як до злочинця (УП, 05.04, 2023, 00:40); «Сьогодні в бою загинув "Да Вінчі", герой України, доброволець, **людина-символ**, **людина-хорообрість**, – Дмитро Коцюбайло. Боєць 67-ї окремої механізованої бригади, комбат. Загинув в бою під Бахмутом, у бою за Україну», – сказав Зеленський (G, 07.03, 2023, 18:56). На нашу думку, активізація вживання компонента *горе-* зумовлює поступову втрату значення слова-основи й набуття статусу префіксоїда.

У досліджуваних дискурсах продуктивним способом творення okazіоналізмів виступає також аббревіація, оскільки вона є виявом закону мовної економії – прагнення до стислості в ЗМІ й інтернет-середовищі має практичне значення та відіграє важливу роль у комунікуванні. З-поміж її підспособів значно переважає частковоскорочений вид, або усічено-словесний, – поєднання частини слова з повнозначною лексичною одиницею: *екосерце*, *техноакула*, *велокараоке*, *попнебосхил* та ін. Засвідчено високу дериваційну продуктивність кількох аброморфем, зокрема: **євро-** (*євровесна*, *євроледі*, *євроочі*, *євроухилянт*, *європровал*, *єврокрах*, *євробатрак*), **теле-** (*телепристрасть*, *телебалаболка*, *тележах*), **кібер-** (*кібербог*, *кіберстукач*, *кібербидло*), **алко-** (*алкодурман*, *алкооборона* ('п'яниці з так званої «самооборони ДНР/ЛНР»'), *алкобренд*) та ін., напр.: **Євроухилянти?** Чи готові європейці братися за зброю (заголовок статті) (G, 26.02, 2025, 12:18); **Європровал**. Чому збірна України знову розчарувала на футбольному чемпіонаті (заголовок статті) (УТЖ, 22.06, 2021, 14:51); Трикутні **телепристрасті** (заголовок статті) (УМ, 01.07, 2004, 10). Поскладові й літерні аббревіатури є поодинокими: *КраСиВо* – краса, сила, воля, напр.: *В Україні видано україномовну версію курсу для розвитку сили волі людини „КраСиВо”* (ВЗ, 06.06.2009); *СМВ*

(*ес-ем-ве*) – синдром манії величчя.

Зібраний ілюстративний матеріал оприявнює наростання продуктивності в масмедійному й інтернетному дискурсах ще одного способу творення складних okazіоналізмів – телескопії. Прикладами є слова на кшталт: *окупендум* (від *окупація* + *референдум*), *ДездеЮля* (від *Дездемона* + *Юля* [Тимошенко]), *жінкомобіль* (від *жінка* + *автомобіль*), *джихадмобіль* (від *джихад* + *автомобіль*), *книгозавр* (від *книга* + *динозавр*), *бедламент* (від *бедлам* + *парламент*), *шілософія* (від *ШІ* + *філософія*), *сніговилон* (від *сніг* + *Вавилон* у значенні 'панування безладдя'), *корумп'ютер* (від *коруптованість* + *комп'ютер*) та ін. Семантико-стилістичні особливості телескопізмів допомагає чітко розкрити контекст, напр.: *Що стосується так званого «окупендуму» у Криму, як його дуже влучно назвав один литовський журналіст, звичайно, ніяких 97% немає – це фальсифікація, як і подібні заходи, організовані паном Чуровим на території Росії* (РС, 10.04, 2014, 19:54); *Чи молилася ти, ДездеЮля!?* (КвTV, 24.01, 2022, 18:20); *У Чечні збанкрутілий ще у 2019 році завод «Чеченавто» перезапустили – він почав постачати Росгвардії так звані «джихад-мобілі»* (РС, 16.05, 2025, 19:12). Зафіксовано також окремі вульгарні утворення: *водятел* (від *водій* + *дятел* 'перен. нерозумна людина') 'водій, який не дотримується правил дорожнього руху, створює перешкоди іншим його учасникам', напр.: *То це водятел, який виїхав на зустрічню, перевернувся?* (news.povovolynsk.com.ua/povovolynsku-vnaslidok-dtp-pe).

Опрацьований фактичний матеріал засвідчив, що серед афіксальних підспособів словотворення okazіоналізмів у масмедійному й інтернетному дискурсах активно є суфіксація. Виявлено, що продуктивними серед постпозитивних формантів виступає кілька суфіксів. Так, **-ач** дає змогу точно та лаконічно позначати осіб або певні державні органи за їхньою діяльністю або поведінкою, часто з емоційним або оцінним відтінком: *освячувач*, *коментувач*, *постувач* ('той, хто часто публікує пости в соціальних мережах'), *флудувач* ('користувач, який засмічує форуми або чати непотрібними повідомленнями') та ін. Останні два слова мають експресивне або іронічне забарвлення й використовуються для характеристики поведінки користувачів у цифровому середовищі, напр.: *Утім, зрештою Олексій Хмара також не може з впевненістю передбачити рішення Конституційного Суду. «Зараз цей орган використовується виключно, знаєте, як такий **освячувач** не дуже позитивних дій владної команди, яким незручно прийняти це рішення самим в парламенті, оскільки їм скоро йти на вибори, а з Конституційного Суду не убуде, бо ніхто з нього спитати не може», – каже експерт* (УП, 22.02, 2012, 14:13). Відомий суфікс **-л(о)** дає негативну оцінку певній особі, зокрема виражає зневагу, осуд, іронію: *пуйло*, *зрадло* ('зрадник або запроданець'), *відбувайло* ('той, хто дуже погано виконує певну роботу'). За допомогою цього форманта також утворився неологізм, що характеризує смертоносний вірус COVID-19, – *ковідло*. Okazіональні назви осіб за певною характеристикою

утворюються додаванням суфікса **-ик**: відроджувальник, декретник, кукурікальник ('ірон. особа, яка багато й беззмістовно говорить'): Навіть при найгострішому жаданні Віталій Андрійович як провідник Кабінету Міністрів навряд чи може виявляти таку активність, що її на його місці два роки тому демонстрував «**декретник**» Кучма: цією ж справою Леонід Данилович «височайше» заклопотаний тепер як Президент (УМ, 10.02.2017). Авторські іменники активно деривуються за допомогою формантів опрідметненої дії **-изацій-** / **-ізацій-**, пор.: барбосизація, глобалізація, ахметизація, маоцзедунізація, вілкулізація та ін., напр.: І чи Сі Цзіньпін не готується запровадити нову **маоцзедунізацію** китайського суспільства, з тією хіба що різницею, що китайці є нині набагато сучаснішими? (osvita.mediasapiens.ua). Лінгвальна практика досліджуваних дискурсів характеризується використанням продуктивного суфікса **-ств(о)**, що виражає абстрактні поняття, пор.: сміхотворство, петлюрофільство, паханство, аватарство тощо, напр.: Приміром, у грудні 1921 року більшовики вчинили у Могилеві-Подільському кривавий єврейський погром, щоб, за їхніми словами, викоринити з єврейських мас **петлюрофільство** (РС, 19.09, 2007, 04:50); [Добровольець «Санта»]: Були моменти, коли комбат віддавав мені на перевиховання своїх бійців. Вони переставали пити, хотіли воювати. Це вказує на те, що система: «пох...зму» і «аватарства» – добиває їх. Дай людині волю і можливість робити вибір – отримаємо правильний результат (Г, 15.03, 2019, 13:34). Під час творення о́казіоналізмів-дієслів автори активно використовують суфікс **-ува-** (снікерсувати, пропагандувати, хаотизувати, путінізувати) і формант **-и-** (олігархити, екстремалити, шумахерити ('дуже швидко їздити, нерідко порушуючи правила дорожнього руху'), українити ('чинити ефективний спротив військовим діям росіян'), бавовнити ('нищити ворога дронами та ракетами'), байрактарити, джавелініти, стінгерити), напр.: Якщо дивитися на кампанію, котру Банкова розгорнула проти Залужного, то тут можна спостерігати два паралельні треки: спробу перетворити Залужного на політичний актив Зеленського і ревізію власного рішення щодо невдалої ставки на Залужного як слабого лідера для війська, завданням якого було **хаотизувати** управління (УМ, 26.02, 2025); «Будемо сподіватися, що буде «**бавовнити**» дедалі більше. Зараз ворог стабілізувався в Маріуполі. Ми бачимо, як вони розселилися, де й що переховали, тому можна знову починати полювання АТАСМС чи будь-чим», – підсумував він [радник міського голови Маріуполя Петро Андрющенко] (Г, 28.04, 2024, 12:14).

Масмедійний й інтернетний дискурс першої чверті ХХІ сторіччя засвідчує часте послуговування у процесі дери́вації о́казіоналізмів суфіксоїдами, серед яких: **-маній-** (квестманія, аватароманія ('захоплення фільмом «Аватар»'), цукроманія, йогоманія, татуйоманія, співакоманія, тюльпаноманія, живчикоманія, тканеманія), **-ман** (сміхоман, донатоман ('особа, яка активно здійснює пожертви (донати) на підтримку ЗСУ, волонтерських ініціатив або благодійних проєктів'), котоман, меладземан,

есемесоман, лайкоман, еротоман), **-фоб** (понеділкофоб, обиукофоб, мазенофоб, петлюрофоб), напр.: «**Аватароманія**» захоплює увесь світ. Тепер на честь фантастичного фільму деякі батьки називають своїх дітей, повідомляє The Sun (УП, 18.01, 2010, 17:29); А тим часом у центральному парку Нью-Йорка [у США] іде **йогоманія** (5т/к, 24.06, 2010, 06:57); **Котомани** побачили світ з точки зору улюбленців (<https://techtoday.in.ua>) Новини); У міській раді 2007 року головував «один из известнейших выпускников училища имени Андропова», який незадовго до виборів приліпився до тоді популярного у Полтаві БЮТу, відтак опинився на посаді міського голови, де й показав себе затягим **мазенофобом** і **петлюрофобом** (а отже, вікінченим українфобом) (СП, 04-10.10, 2018, 4).

У студійованих дискурсах виявлено й низку малопродуктивних суфіксів, які беруть участь у творенні індивідуально-авторських слів, зокрема: **-ець** (сніданквець, кварталівець), **-іад(а)** (інаугураціада, путініада), **-ищ(е)** (розпродажщице, ковідщице), **-изм/-ізм** (хабаризм, подонкізм), **-іст** (сюсюкаліст, медведчукіст), **-а-** (чиновничати) та ін., напр.: Він [Степан Сенчук] жорстко протистояв «**медведчукістам**». Ми не дозволили продати завод вартістю 600 млн грн за 16 млн (Г, 03.01, 2006, 12:36).

З-поміж продуктивних препозитивних формантів варто назвати префікс **недо-** і префіксоїд **мега-**. Помічено, що останніми роками автори особливо активно послуговуються препозитивним формантом **недо-** не лише для номінування осіб, а й внесення певної стилістичної маркованості. Більшість таких о́казіональних новотворів виражає зневагу, осуд, іронію, а також нерідко – висміювання, пор.: **недоолігарх**, **недоцар**, **недоімператор**, **недомер**, **недодиктатор**, **недовласник** та ін., напр.: Всі хочуть воювати в Україні, кількість добровольців зростає удвічі, заявив кремлівський **недоімператор**. Медведєв – теж бреше, як дише, про темні мобілізації. Однак дані про витрати бюджету РФ на виплати контрактикам – підробити складно. І вони не додають Кремлю оптимізму (Г, 30.05, 2025); У Білорусі самопроголошений президент Лукашенко вирішив помилювати 42 особи, яких засудили за «злочини екстремістського спрямування»... Як повідомила пресслужба білоруського **недодиктатора**, відповідне рішення було ухвалено «напередодні святкування Дня Перемоги» (zahidfront.com.ua > news). Особливо вдалим та впливовим такі одиниці виступають у заголовках: **Недофюрер недоімперії** (заголовок) (РС, 18.12, 2014). Цікавими є також утворення з префіксоїдом **мега-**, пор.: **мегайог**, **мегагіннпотяг**, **мегаклуб**, **мегаватний**, **мегашара** та ін., напр.: Це [сидіти так] дуже незручно. Треба бути **мегайогом** (т/к «1+1», 15.07, 2013, 13:54); **МегаВатні**. Клуб кримнашів імені Гайдаша (назва статті) (uafootball.com, 08.12.15).

Поодинокими є авторські утворення з непродуктивними префіксами, зокрема **анти-**, **над-**, **міні-**, **роз-**, **спів-**, **псевдо-**, пор.: **антирепресант**, **надлюбов**, **мінігуморист**, **розвіртуалізація**, **співагресор**, **псевдожиття**, напр.: Лукашенко назвав себе «**співагресором**» і побожився, що не хоче воювати з Україною (заголовок статті) (УП-і, 12.04, 2024, 19:59);

Це – «антракт життя», **псевдожиття**, у якому плин часу не підкоряється зовнішнім обставинам, а залежить від інтенсивності **внутрішнього досвіду** (Sensormedia). Цікавим і неординарним є поєднання префіксів із власними назвами, що слугує певній авторській настанові, пор.: **суперМрію**, **пост-Ібрагімовіч**, **міні-Ліверпуль**, **антиРосія**, напр.: «Створюють **анти-Росію**»: Захарова оцінила петицію про перейменування РФ на «Московію» ([https://focus.ua > world > 55](https://focus.ua/world/55)). Істотно посилюється зображально-виразовий ефект, коли okazіоналізм утворено нанизуванням префіксів, напр.: *Цей футбол не є **супермега-яскравим*** (т/л «С», 29.11, 2022, 17:42).

Останніми десятиліттями в масмедійному й інтернетному дискурсах помічено поступове наростання продуктивності лексико-синтаксичного способу словотворення. Такі okazіоналізми наділені значним емоційно-експресивним зарядом, влучні й дотепні, пор.: *затридні*, *дідивоювали*, *кримнаш*, *боневтік*, *щастязнавець* та ін. Засвідчено, що в утворенні аналізованих слів значною продуктивністю характеризуються складники: **медіа-** (*медіаакомпанемент*, *медіаширма*, *медіаватник*, *медіахамелеон*, *медіалінч*, *медіанекло*, *медіапроституція*), **корона-** (*коронапереворот*, *коронадисидент*, *коронамова*, *коронапофігіст*), **кіно-** (*кінонебосхил*, *кінодовгобуд*, *кіновулкан*, *кіношлак*), **відео-** (*відеохалтурка*, *відеопародія*, *відеопастка*, *відеосимуляція*), **авто-** (*автопрочанин*, *авторагуль*, *автоприбулець* ('автомобіль, завезений із інших країн'), *автоюзер*), **ретро** (*ретронаклейка*, *ретростиль*, *ретровечірка*) та ін., напр.: *Бо ціна **медіа-лінчу** над Андрієм Слюсарчуком як мінімум складає один мільйон доларів* (ПіК-і, 31.01, 2015); *Український глядач більше не побачить російський **кіношлак*** (т/к«24», 10.06, 2015). Варто відзначити, що частину авторських одиниць утворено лексико-синтаксичним способом у поєднанні із суфіксацією: *дебахнулько*, *куригриський*, *дідморозівський*.

Характерна риса сучасного okazіонального словотворення – своєрідний «бум» різноструктурних відомітих похідних одиниць, пор.: *путька*, *путінгейт*, *путініст*, *путінізм*, *путінізувати*, *путінізація*, *путіноміка*, *путінократія*, *запутінець*, *путіношиз*, *путіноленд*, *по-путінськи*, *трампівець*, *трампістка*, *трампіст*, *трампитися*, *протрампівський*, *трампобан*, *трампопереляк*, *гундяєбот* (від Гундяєв + бот), *відзлатанати* (від імені відомого футболіста Златана [Ібрагімовича]), *забарселонити* (від іспанського футбольного клубу «Барселона»), *відхаймарсити* тощо. Ще однією особливістю є активізація продукування різноманітних негативно оцінних авторських слів, які виступають онімами, – викривальних, зневажливо-іронічних, образливих, напр.: *Ватостан* ('образне найменування Російської Федерації'), *Московбад*, *Путінлэнд*, *оркостан*, *орколанд*, *оркорейх*, *оркофедерація*, *Мордор*, *Бульболяндія*, *Бульбостан* ('Білорусь'), *Бульбофюрер* ('самопроголошений т. зв. президент Білорусі О. Лукашенко'), *Балогостан* ('Закарпаття') тощо. Цікаво, що такі одиниці можуть нагнітатися, створюючи негативно оцінний стилістичний ефект, напр.: *А Росію дотепні мешканці України заслужено обзивають «оркостаном», «орколандом», «оркорейхом»,*

«оркофедерацією», і навіть «Мордором» (<https://coolinfo.in.ua/hto-taki-orky/>).

Нерідко важливу роль у деривації та сприйнятті респондентами okazіоналізмів відіграє аналогія та асоціації. Переконливими прикладами слугують утворення на зразок: *альма-мачуха* за аналогією *альма-матер*, *Ротаньбол* (за аналогією *Сарібол*), напр.: *Поки що ж «Ротаньбол» погано приживається в Кіровоградській області. Навесні цей стиль приніс лише три перемоги у 17-ти матчах (щоправда, і поразок було лише три), натомість відібрав путівку до єврокубків* (*Спорт.ua > Спорт > Футбол > Новини футболу*).

Зібраний корпус фактичного матеріалу демонструє значну перевагу саме стилістично маркованих утворень. Виявлено, що з-поміж них домінують негативно оцінні одиниці. Серед них значний пласт становлять okazіоналізми на позначення загарбників, їхніх керівників і пропагандистів, запродавців із України, що пов'язано передусім із загостренням повномасштабної російсько-української війни.

У масмедійному й інтернетному дискурсах аналізованого періоду авторські новотвори виконують низку важливих функцій. Передусім – номінативну, із якою нерідко поєднується емоційна й експресивна, тобто такі слова підсилюють логічний, оцінний та емоційний зміст висловлювання, виступають засобом інтенсифікації виразності (за шкалою збільшення або зменшення різних денотативних і конотативних ознак), слугують дієвим засобом суб'єктивного увиразнення інформації. Також у досліджуваних дискурсах актуалізовано функцію впливу на спосіб мислення, поведінку респондентів як сприймачів інформації. Із нею тісно пов'язана функція привернення уваги, особливо це стосується інтригуювальних заголовків із цікавими okazіоналізмами. У процесі творення okazіоналізмів важливу роль відіграє когнітивна функція – складна й креативна робота мислення індивіда, адже щоб витворити доречне та вдале нове слово, треба мати в голові знання правил національного словотворення, граматики, семантики, особливості вживання, тобто стилю або жанру, для якого воно призначене.

Іноді важко провести межу між okazіоналізмами й загальнономовними неологізмами, які вже входять у мову й стають нормативними. До таких, як нам видається, варто віднести колишні авторські утворення *людина-оркестр*, *книгоман*, *алкобрэнд* та ін.

Висновки та перспективи досліджень. Отже, утворення okazіоналізмів у масмедійному й інтернетному дискурсах відбиває особливості індивідуального пошуку кореспондентів і авторів, їхнього прагнення своєрідно, а нерідко влучно й дотепно відтворити певні образи осіб, назви суспільних процесів, явищ, дій і станів. Виявлено, що найбільш продуктивними способами творення в досліджених царинах у першій чверті ХХІ століття є основоскладання, юкстапозиція, аббревіація, телескопія. Новотвори сприяють динаміці лексико-семантичної системи сучасної української мови.

Уважаємо, що в перспективі варто глибше дослідити такі одиниці у функційно-стилістичному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) : монографія. Рівне : Перспектива, 2004. 524 с.
2. Карпіловська Є. А. Неузале словотворення : правила «гри без правил». *Вісник Київського національного лінгвістичного ун-ту. Серія : Філологія*. 2005. Т. 8. № 1. С. 106–117.
3. Колоїз Ж. В. Неузале словотворення : монографія. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
4. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ ст. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2005. 256 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

ВЗ – газета «Високий замок»
КвТВ – телеканал «КварталТВ»
ПіК – журнал «Політика і культура»
РС – Радіо Свобода
СП – газета «Слово Просвіти»
т/к«24» – телеканал «24»
т/к «1+1» – телеканал «1+1»
т/л «С» – телеканал «Суспільне»
5т/к – 5-ий телеканал
УМ – газета «Україна молода»
УП – газета «Українська правда»
УТж – журнал «Український тиждень»
G – газета «Gazeta.ua»

REFERENCES

1. Vokalchuk, H. M. (2004). Avtorskyi neolohizm v ukrainskii poezii KhKh stolittia (leksykohrafichnyi aspekt) [Authorial Neologism in 20th-Century Ukrainian Poetry (a Lexicographic Perspective)]: monohrafiia. Rivne: Perspektyva [in Ukrainian].
2. Karpilovska, Ye. A. (2005). Neuzualne slovotvorennia: pravyla “hry bez pravyl” [Non-usual word formation: a game without rules]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lnhvystychnoho un-tu. Serii: Filolohiia*, 8 (1), 106–117 [in Ukrainian].
3. Koloiz, Zh. V. (2015). Neuzualne slovotvorennia [Non-usual word formation]: monohrafiia. Kryvyi Rih: NPP Asteriks [in Ukrainian].
4. Turchak, O. M. (2005). Okazionalizmy v movi ukrainskoi presy 90-kh rokiv XX st. [Occasionalisms in the Language of Ukrainian Press in the 1990s]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

ВЗ – hazeta «Vysoky zamok» [newspaper “Vysoky Zamok”] [in Ukrainian].
КвТВ – telekanal «KvartalTV» [TV channel “KvartalTV”] [in Ukrainian].
ПіК – zhurnal «Polityka i kultura» [magazine “Politics and Culture”] [in Ukrainian].
РС – Radio Svoboda [Radio Liberty] [in Ukrainian].
СП – hazeta «Slovo Prosvity» [newspaper “Slovo Prosvity”] [in Ukrainian].
т/к«24» – telekanal «24» [TV channel “24”] [in Ukrainian].
т/к «1+1» – telekanal «1+1» [TV channel “1+1”] [in Ukrainian].
т/л «С» – telekanal «Suspilne» [TV channel “Suspilne”] [in Ukrainian].
5т/к – 5-yi telekanal [5th TV channel] [in Ukrainian].
УМ – hazeta «Ukraina moloda» [newspaper “Ukraina Moloda”] [in Ukrainian].
УП – hazeta «Ukrainska pravda» [newspaper “Ukrainska Pravda”] [in Ukrainian].
УТж – zhurnal «Ukrainsky tyzhden» [magazine “Ukrainsky Tyzhden”] [in Ukrainian].
G – hazeta «Gazeta.ua» [newspaper “Gazeta.ua”] [in Ukrainian].